HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

18 iulie 2007 *

În cauza C-119/05,

având ca obiect o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare formulată în temeiul articolului 234 CE de Consiglio di Stato (Italia), prin Decizia din 22 octombrie 2004, primită de Curte la 14 martie 2005, în procedura

Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato

împotriva

Lucchini SpA, fostă Lucchini Siderurgica SpA,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul V. Skouris, președinte, domnii P. Jann, C. W. A. Timmermans, A. Rosas și K. Lenaerts, președinți de cameră, domnul J. N. Cunha Rodrigues, doamna R. Silva de Lapuerta, domnii K. Schiemann (raportor), J. Makarczyk, G. Arestis, A. Borg Barthet, M. Ilešič și J. Malenovský, judecători,

* Limba de procedură: italiana.

avocat general: domnul L. A. Geelhoed,
grefier: doamna M. Ferreira, administrator principal,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 6 iunie 2006,

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru Lucchini SpA, fostă Lucchini Siderurgica SpA, inițial de F. Lemme, avvocato, și ulterior de G. Lemme și A. Anselmo, avvocati;

— pentru guvernul ceh, de domnul T. Boček, în calitate de agent;

— pentru guvernul italian, de domnul I. M. Braguglia, în calitate de agent, asistat de domnul P. Gentili, avvocato dello Stato;

— pentru guvernul olandez, de doamna H. G. Sevenster, de domnul M. de Grave și de doamna C. ten Dam, în calitate de agenți;

— pentru Comisia Comunităților Europene, de domnul V. Di Bucci și de doamna E. Righini, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 14 septembrie 2006,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește principiile de drept comunitar aplicabile revocării unui act național de acordare a unor ajutoare de stat incompatibile cu dreptul comunitar, adoptat ca urmare a aplicării unei decizii pronunțate de o instanță națională care a dobândit autoritate de lucru judecat.

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unei acțiuni introduse de societatea de drept italian Lucchini SpA (fostă Siderpotenza SpA, apoi Lucchini Siderurgica SpA, denumită în continuare „Lucchini") împotriva deciziei emise de Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato (Ministerul Industriei, Comerțului și Artizanatului, denumit în continuare „MICA") prin care s-a dispus recuperarea unui ajutor de stat. MICA a succedat altor organisme ce au avut anterior misiunea de a gestiona ajutoarele de stat în regiunea Mezzogiorno (denumite în continuare, colectiv, „autoritățile competente").

Cadrul juridic

Reglementarea comunitară

3 Articolul 4 litera (c) din Tratatul CECO interzice subvențiile sau ajutoarele acordate de statele membre, sub orice formă, în sectoarele industriei cărbunelui și a oțelului.

4 Începând din 1980, dată fiind criza din ce în ce mai accentuată și generalizată din sectorul siderurgic în Europa, au fost adoptate o serie de măsuri de derogare de la această interdicție absolută și necondiționată, în temeiul articolului 95 primul și al doilea paragraf din Tratatul CECO.

5 În special, Decizia nr. 2320/81/CECO a Comisiei din 7 august 1981 privind instituirea unor norme comunitare pentru ajutoarele acordate industriei siderurgice (JO L 228, p. 14, denumită în continuare „al doilea cod") a stabilit un al doilea cod al ajutoarelor de stat acordate industriei siderurgice. Acest cod avea ca obiectiv să permită acordarea de ajutoare pentru redresarea întreprinderilor siderurgice și reducerea capacității lor de producție la nivelul cererii previzibile, prevăzând în același timp suprimarea progresivă a acestor ajutoare în termene prestabilite, atât în ceea ce privește notificarea acestora către Comisie (până la 30 septembrie 1982) și autorizarea acestora (până la 1 iulie 1983), cât și în ceea ce privește plata acestora (până la 31 decembrie 1984). Aceste termene au fost prelungite în ceea ce privește notificarea până la 31 mai 1985, în ceea ce privește autorizarea până la 1 august 1985 și în ceea ce privește plata până la 31 decembrie 1985, prin Decizia nr. 1018/85/CECO a Comisiei din 19 aprilie 1985 privind modificarea Deciziei nr. 2320/81 (JO L 110, p. 5).

6 Al doilea cod prevedea o procedură obligatorie de aprobare de către Comisie a tuturor ajutoarelor prevăzute în acesta. Îndeosebi, în conformitate cu articolul 8 alineatul (1) din cod:

„Comisia este informată în timp util pentru a-și prezenta observațiile cu privire la proiectele care urmăresc să instituie sau să modifice ajutoarele [...]. Statul membru în cauză nu poate pune în aplicare măsurile preconizate decât cu aprobarea Comisiei, conformându-se condițiilor stabilite de către aceasta." [traducere neoficială]

7 Decizia nr. 3484/85/CECO a Comisiei din 27 noiembrie 1985 privind instituirea unor norme comunitare pentru ajutoarele acordate industriei siderurgice (JO L 340, p. 1, denumit în continuare „al treilea cod") a înlocuit al doilea cod și a stabilit un al treilea cod al ajutoarelor de stat acordate industriei siderurgice, în scopul de a permite o nouă derogare, mai limitată, între 1 ianuarie 1986 și 31 decembrie 1988, la interdicția prevăzută la articolul 4 litera (c) din Tratatul CECO.

8 În conformitate cu articolul 3 din al treilea cod, Comisia putea în special să autorizeze ajutoare generale destinate adaptării instalațiilor la noile norme legale în materia protecției mediului. Cuantumul acestor ajutoare nu putea depăși 15 % din echivalentul subvenției nete pentru cheltuielile de investiții.

9 Articolul 1 alineatul (3) din al treilea cod preciza că ajutoarele nu puteau fi puse în aplicare decât în conformitate cu procedurile de la articolul 6 și nu puteau determina nicio plată ulterioară datei de 31 decembrie 1988.

10 Articolul 6 alineatele (1), (2) și (4) din al treilea cod erau redactate după cum urmează:

„(1) Comisia este informată în timp util pentru a-și prezenta observațiile cu privire la proiecte ce urmăresc să instituie sau să modifice ajutoare [...]. În aceleași condiții, aceasta este informată cu privire la proiectele ce urmăresc să aplice în sectorul siderurgic scheme de ajutor în privința cărora Comisia s-a pronunțat deja în temeiul dispozițiilor Tratatului CEE. Notificările către Comisie ale proiectelor de ajutoare prevăzute de prezentul articol trebuie efectuate cel mai târziu la 30 iunie 1988.

(2) Comisia este informată în timp util și cel mai târziu la 30 iunie 1988 pentru a-și prezenta observațiile cu privire la orice proiect de intervenții financiare (dobândiri de participații, capital de dotare sau măsuri similare) al statelor membre, al colectivităților teritoriale sau al organismelor ce utilizează în acest scop resurse ale statului în beneficiul întreprinderilor siderurgice.

Comisia stabilește dacă aceste intervenții cuprind elemente de ajutoare [...] și evaluează, dacă este cazul, compatibilitatea acestora cu dispozițiile articolelor 2-5.

[...]

(4) În cazul în care, după ce li s-a solicitat persoanelor interesate să își prezinte observațiile, Comisia constată că un ajutor nu este compatibil cu dispozițiile prezentei decizii, aceasta informează statul membru în cauză în legătură cu decizia sa. Comisia adoptă o astfel de decizie în cel mult trei luni de la primirea informațiilor necesare pentru a-i permite să evalueze ajutorul respectiv. În cazul în care un stat membru nu se conformează deciziei menționate, dispozițiile articolului 88 din Tratatul CECO se aplică în mod corespunzător. Statul membru în cauză nu poate pune în aplicare măsurile preconizate prevăzute la alineatele (1) și (2) decât cu aprobarea Comisiei, conformându-se condițiilor stabilite de către aceasta." [traducere neoficială]

11 Între 1 ianuarie 1989 și 31 decembrie 1991, al treilea cod a fost înlocuit de un al patrulea cod, stabilit prin Decizia nr. 322/89/CECO a Comisiei din 1 februarie 1989 privind instituirea unor norme comunitare pentru ajutoarele acordate industriei siderurgice (JO L 38, p. 8), care relua în special articolul 3 din al treilea cod.

12 De la expirarea Tratatului CECO, la 23 iulie 2002, regimul prevăzut de Tratatul CE se aplică și ajutoarelor de stat acordate sectorului siderurgic.

Reglementarea națională

13 Legea nr. 183 privind intervenția extraordinară în Mezzogiorno (legge n° 183/1976 sulla disciplina dell'intervento straordinario nel Mezzogiorno) din 2 mai 1976 (GURI nr. 121, din 8 mai 1976, denumită în continuare „Legea nr. 183/1976") prevedea în special posibilitatea de a acorda subvenții, atât sub formă de capital, cât și sub formă de bonificații de dobândă în limita a 30 % din cuantumul investițiilor pentru realizarea de proiecte industriale în Mezzogiorno.

14 Articolul 2909 din Codul civil italian (codice civile), intitulat „Autoritate de lucru judecat", prevede următoarele:

„Constatările cuprinse într-o hotărâre care a dobândit autoritate de lucru judecat sunt obligatorii între părți, succesorii și avânzii-cauză ai acestora."

15 Potrivit instanței de trimitere, această dispoziție privește nu numai motivele invocate în fața instanței respective, ci și pe cele care ar fi putut fi invocate.

16 Din punct de vedere procedural, această dispoziție exclude orice posibilitate de a sesiza instanța cu litigii asupra cărora s-a pronunțat deja cu titlu definitiv o altă instanță.

Acțiunea principală și întrebările preliminare

Cererea de acordare a unui ajutor formulată de Lucchini

17 La 6 noiembrie 1985, în temeiul Legii nr. 183/1976, Lucchini a adresat autorităților competente o cerere de acordare a unui ajutor, în scopul modernizării anumitor instalații siderurgice. Pentru o investiție globală de 2 550 de milioane ITL, Lucchini a solicitat să beneficieze de o subvenție de 765 de milioane ITL (respectiv 30 % din cheltuieli) și de o bonificație de dobândă pentru un împrumut de 1 020 de milioane ITL. Institutul de credit însărcinat cu analizarea cererii de împrumut a preconizat acordarea cu titlu de împrumut a sumei solicitate pentru o durată de 10 ani, cu o dobândă bonificată de 4,25 %.

18 Prin scrisoarea din 20 aprilie 1988, autoritățile competente au notificat Comisiei proiectul de ajutor în favoarea Lucchini, în conformitate cu articolul 6 alineatul (1) din al treilea cod. Potrivit notificării, acest ajutor avea ca obiect o investiție ce viza ameliorarea protecției mediului. S-a precizat că valoarea bonificației de dobândă aferentă împrumutului de 1 020 de milioane ITL este de 367 de milioane ITL.

19 Prin scrisoarea din 22 iunie 1988, Comisia a solicitat informații suplimentare cu privire la natura investiției care urma să beneficieze de ajutorul respectiv, precum și cu privire la condițiile precise (nivel și durată) ale împrumutului solicitat. Prin această scrisoare se solicita, în plus, autorităților competente să precizeze dacă ajutoarele erau acordate în conformitate cu o schemă generală în favoarea protecției mediului pentru a permite adaptarea instalațiilor la noi norme în materie, cu o precizare a normelor în cauză. Autoritățile competente nu au răspuns la această scrisoare.

20 La 16 noiembrie 1988, cu puțin înaintea datei de 31 decembrie a aceluiași an, termenul stabilit prin al treilea cod pentru acordarea ajutoarelor, autoritățile competente au decis acordarea cu titlu provizoriu în favoarea Lucchini a unui capital de 382,5 milioane ITL, respectiv 15 % din valoarea investițiilor (în loc de 30 %, astfel cum era prevăzut în Legea nr. 183/76), ce urma a fi plătit înainte de 31 decembrie, astfel cum impunea al treilea cod. În schimb, bonificația de dobândă a fost refuzată, întrucât, prin acordarea acesteia, cuantumul global al ajutoarelor acordate ar fi depășit limita de 15 % prevăzută de codul respectiv. În conformitate cu articolul 6 din al treilea cod, adoptarea măsurii finale de acordare a ajutorului a fost condiționată de aprobarea de către Comisie și nu a fost efectuată nicio plată de către autoritățile competente.

21 Întrucât, în lipsa lămuririlor solicitate autorităților competente, Comisia nu a fost în măsură să evalueze imediat compatibilitatea ajutoarelor preconizate cu piața comună, aceasta a declanșat împotriva autorităților competente procedura prevăzută la articolul 6 alineatul (4) din al treilea cod și le-a informat în acest sens prin scrisoarea din 13 ianuarie 1989. În *Jurnalul Oficial al Comunităților Europene* din 23 martie 1990 (JO C 73, p. 5) a fost publicată o comunicare referitoare la această procedură.

22 Printr-un telex din 9 august 1989, autoritățile competente au furnizat detalii suplimentare referitoare la ajutoarele în cauză. În cuprinsul unei scrisori din 18 octombrie 1989, Comisia a indicat acestor autorități că răspunsul lor nu este satisfăcător, în măsura în care lipseau în continuare anumite detalii. În plus, Comisia indica faptul că, în cazul în care în termen de 15 zile lucrătoare nu se furnizează un răspuns adecvat, va fi îndreptățită să adopte o decizie finală doar pe baza informațiilor care i-au fost puse la dispoziție. Această din urmă scrisoare a rămas fără răspuns.

Decizia 90/555/CECO a Comisiei

23 Prin Decizia 90/555/CECO din 20 iunie 1990 privind ajutoarele preconizate de autoritățile italiene în favoarea oțelăriilor din Tirreno și din Siderpotenza

(N195/88-N200/88) (JO L 314, p. 17), Comisia a declarat incompatibilă cu piața comună totalitatea ajutoarelor prevăzute pentru Lucchini, apreciind că nu s-a demonstrat îndeplinirea condițiilor necesare derogării prevăzute la articolul 3 din al treilea cod.

24 Decizia a fost notificată autorităților competente la 20 iulie 1990 și publicată în *Jurnalul Oficial al Comunităților Europene* din 14 noiembrie 1990. Lucchini nu a contestat această decizie în termenul de o lună prevăzut la articolul 33 al treilea paragraf din Tratatul CECO.

Procedura derulată în fața instanței civile

25 Anterior Deciziei 90/555, întrucât ajutorul nu îi fusese plătit, la 6 aprilie 1989, Lucchini a chemat în judecată autoritățile competente la Tribunale civile e penale di Roma pentru a se constata că are dreptul la plata întregului ajutor solicitat inițial (și anume o subvenție în valoare de 765 de milioane ITL și o bonificație de dobândă în valoare de 367 de milioane ITL).

26 Prin Hotărârea din 24 iulie 1991, prin urmare ulterior Deciziei 90/555, Tribunale civile e penale di Roma a hotărât că Lucchini are dreptul de a obține ajutorul în cauză și a obligat autoritățile competente la plata sumelor solicitate. Această hotărâre era întemeiată exclusiv pe Legea nr. 183/1976. Nici Tratatul CECO, nici al treilea sau al patrulea cod, nici Decizia 90/555 nu au fost invocate de către părți sau din oficiu în fața Tribunale civile e penale di Roma. Al doilea cod a fost invocat de către autoritățile competente, însă instanța respectivă nu a reținut aplicarea acestuia, de vreme ce nu mai era în vigoare la data survenirii faptelor.

27 Autoritățile competente au declarat apel împotriva acestei hotărâri la Corte d'appello di Roma. Acestea au contestat competența instanțelor civile și au arătat că nu le incumbă nicio obligație de plată a ajutorului, iar pentru prima dată au învederat, cu titlu subsidiar, că o astfel de obligație nu ar exista decât până la concurența limitei de 15 % din investiție, în temeiul articolului 3 din al treilea cod.

28 Prin Hotărârea din 6 mai 1994, Corte d'appello di Roma a respins apelul și a menținut decizia pronunțată de Tribunale civile e penale di Roma.

29 Într-o notă din 19 ianuarie 1995, Avvocatura Generale dello Stato a analizat hotărârea Corte d'appello di Roma și a decis că aceasta a fost pronunțată în conformitate cu cerințele de motivare și cu normele juridice. În consecință, autoritățile competente nu au declarat recurs în casație. Dat fiind că hotărârea în cauză nu a fost atacată, aceasta a dobândit autoritate de lucru judecat la 28 februarie 1995.

30 Întrucât ajutorul a rămas neplătit, la 20 noiembrie 1995, în urma unei acțiuni formulate de Lucchini, președintele Tribunale civile e penale di Roma a somat autoritățile competente să plătească sumele datorate societății Lucchini. Această somație a fost declarată executorie provizoriu, iar în februarie 1996, ca urmare a neexecutării somației, Lucchini a obținut sechestrarea anumitor bunuri aparținând MICA, în special a unor autoturisme de serviciu.

31 În consecință, potrivit Decretului nr. 17975 al directorului general al MICA din 8 martie 1996, Lucchini a obținut un ajutor sub formă de capital în valoare de 765 de milioane ITL și un ajutor de 367 de milioane ITL sub forma unei bonificații de dobândă, în executarea hotărârii pronunțate de Corte d'appello di Roma. Decretul preciza că aceste ajutoare vor fi revocate, în tot sau în parte, în special „în cazul unor decizii comunitare defavorabile referitoare la validitatea acordării sau plății

ajutoarelor respective". La 22 martie 1996, au fost plătite aceste ajutoare, în valoare de 1 132 de milioane ITL, la care s-a adăugat, la 16 aprilie 1996, suma de 601,375 milioane ITL, cu titlu de dobânzi legale.

Schimbul de corespondență între Comisie și autoritățile italiene

32 Prin Nota din 15 iulie 1996, adresată autorităților italiene, Comisia a observat că, în pofida Deciziei 90/555:

„[...] în urma unei hotărâri pronunțate de [Corte d'appello di Roma] la 6 mai 1994, prin care, cu ignorarea celor mai elementare principii de drept comunitar, s-ar fi decis că [Lucchini] are dreptul de a beneficia de ajutoare deja declarate incompatibile de către Comisie, autoritățile [competente], neapreciind ca oportună declararea unui recurs în casație, au acordat, în luna aprilie a aceluiași an, ajutoarele mai sus menționate, care sunt incompatibile cu piața comună."

33 Autoritățile competente au răspuns prin Nota din 26 iulie 1996, arătând că ajutoarele au fost acordate „sub rezerva dreptului de recuperare".

34 Prin Nota nr. 5259 din 16 septembrie 1996, Comisia a emis un aviz potrivit căruia autoritățile competente au încălcat dreptul comunitar prin plata către Lucchini a unor ajutoare deja declarate incompatibile cu piața comună prin Decizia 90/555 și le-a invitat pe acestea să recupereze ajutoarele în cauză într-un termen de 15 zile și să îi comunice, în termen de o lună, măsurile concrete adoptate pentru a se conforma acestei decizii. În cazul în care autoritățile respective s-ar sustrage acestei somații, Comisia și-ar propune să obțină constatarea încălcării obligațiilor în temeiul

articolului 88 din Tratatul CECO și ar invita autoritățile competente să prezinte eventuale noi observații în temeiul articolului 88 primul paragraf din Tratatul CECO, într-un termen de 10 zile lucrătoare.

Revocarea ajutorului

35 Prin Decretul nr. 20357 din 20 septembrie 1996, MICA a revocat Decretul nr. 17975 din 8 martie 1996 și a dispus rambursarea de către Lucchini a sumei de 1 132 de milioane ITL, majorată cu dobânzi corespunzând ratei de referință, și a sumei de 601,375 milioane ITL, majorată corespunzător inflației monetare.

Procedura derulată în fața instanței de trimitere

36 Lucchini a atacat Decretul nr. 20357 printr-o acțiune introdusă la 16 noiembrie 1996 la Tribunale amministrativo regionale del Lazio. Prin Hotărârea din 1 aprilie 1999, acesta din urmă a admis acțiunea formulată de Lucchini, apreciind că prerogativele care permit administrației publice să își retragă propriile acte nelegale sau afectate de vicii de fond erau limitate, în speță, de dreptul la acordarea ajutorului, constatat printr-o hotărâre pronunțată de Corte d'appello di Roma care a dobândit autoritate de lucru judecat.

37 La 2 noiembrie 1999, Avvocatura Generale dello Stato, în numele MICA, a declarat apel la Consiglio di Stato, invocând în special un motiv potrivit căruia dreptul comunitar imediat aplicabil, cuprinzând atât al treilea cod, cât și Decizia 90/555, trebuia să prevaleze față de autoritatea de lucru judecat a hotărârii pronunțate de Corte d'appello di Roma.

38 Consiglio di Stato a constatat existența unui conflict între această hotărâre și Decizia 90/555.

39 Potrivit Consiglio di Stato, este evident că autoritățile competente ar fi putut și ar fi trebuit să invoce la timp existența Deciziei 90/555 în cadrul litigiului soluționat de Corte d'appello di Roma, litigiu în care era în discuție, între altele, legalitatea neefectuării plății ajutorului ca urmare a condiționării acordării ajutorului de aprobarea Comisiei. În consecință, având în vedere că autoritățile competente au renunțat să atace hotărârea pronunțată de Corte d'appello di Roma, este neîndoielnic că această hotărâre a dobândit autoritate de lucru judecat și că această autoritate acoperă și chestiunea compatibilității ajutorului cu dreptul comunitar, cel puțin în privința deciziilor comunitare anterioare pronunțării hotărârii. Autoritatea de lucru judecat poate, așadar, în principiu, să fie invocată și împotriva Deciziei 90/555, care a fost adoptată înainte de soluționarea litigiului.

40 În aceste condiții, Consiglio di Stato a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele două întrebări preliminare:

„1) În conformitate cu principiul supremației dreptului comunitar direct aplicabil, reprezentat în speță de [al treilea cod], de Decizia [90/555] [...], precum și de [Nota] nr. 5259 [...], prin care se dispune recuperarea ajutorului, acte în temeiul cărora s-a adoptat decizia de recuperare atacată prin prezenta acțiune (și anume Decretul nr. 20357 [...]), este din punct de vedere juridic posibil și întemeiat ca o administrație națională să recupereze un ajutor de la un beneficiar privat, în condițiile în care o hotărâre pronunțată de o instanță civilă de constatare a existenței obligației necondiționate de plată a ajutorului în cauză a dobândit autoritate de lucru judecat?

2) Având în vedere principiul necontestat potrivit căruia decizia privind recuperarea ajutorului face parte din dreptul comunitar, dar punerea în aplicare a acesteia și procedura de recuperare aferentă sunt, în lipsa unor dispoziții comunitare în această privință, reglementate de dreptul național (Hotărârea din 21 septembrie 1983, Deutsche Milchkontor [și alții], 205/82-215/82, Rec., p. 2633), procedura de recuperare este imposibilă din punct de vedere juridic în situația în care există o decizie judecătorească efectivă, care a dobândit autoritate de lucru judecat (articolul 2909 din Codul civil [italian]), care își produce efectele între un particular și administrație și pe care administrația este ținută să o respecte?"

Cu privire la competența Curții

41 Cu titlu preliminar, trebuie observat că, pentru a se pronunța cu privire la întrebări preliminare referitoare la interpretarea și la aplicarea Tratatului CECO, precum și a actelor adoptate în temeiul acestuia, Curtea rămâne competentă, chiar dacă aceste întrebări îi sunt adresate după expirarea Tratatului CECO. Deși articolul 41 din acest tratat nu mai este aplicabil în aceste circumstanțe pentru a conferi competență Curții, ar fi contrar finalității și coerenței tratatelor și incompatibil cu continuitatea ordinii juridice comunitare să nu fie recunoscută competența Curții în asigurarea unei interpretări uniforme a normelor care decurg din Tratatul CECO și care continuă să producă efecte chiar după expirarea acestuia din urmă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 22 februarie 1990, Busseni, C-221/88, Rec., p. I-495, punctul 16). De altfel, nicio parte care a formulat observații nu a contestat competența Curții în această privință.

42 Cu toate acestea, Lucchini contestă pentru alte motive admisibilitatea cererii de pronunțare a unei hotărâri preliminare. Cauzele de inadmisibilitate invocate în acest sens se întemeiază pe inexistența unei norme comunitare care ar trebui interpretată, pe necompetența Curții de a interpreta o hotărâre a unei instanțe naționale sau articolul 2909 din Codul civil italian, respectiv pe faptul că întrebările au un caracter ipotetic.

43 În această privință, trebuie reamintit că, în cadrul unei proceduri prevăzute la articolul 234 CE, întemeiată pe o separare clară a atribuțiilor între instanțele naționale și Curte, orice apreciere asupra situației de fapt din cauză intră în competența instanței naționale. De asemenea, numai instanțele naționale care sunt sesizate cu acțiunea principală și care trebuie să își asume responsabilitatea pentru hotărârea judecătorească ce urmează a fi pronunțată au competența să aprecieze, luând în considerare particularitățile fiecărei cauze, atât necesitatea unei hotărâri preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe propria hotărâre, cât și pertinența întrebărilor pe care le adresează Curții. În consecință, întrucât întrebările adresate au ca obiect interpretarea dreptului comunitar, Curtea este, în principiu, obligată să se pronunțe (a se vedea, printre altele, Hotărârea din 25 februarie 2003, IKA, C-326/00, Rec., p. I-1703, punctul 27, Hotărârea din 12 aprilie 2005, Keller, C-145/03, Rec., p. I-2529, punctul 33, și Hotărârea din 22 iunie 2006, Conseil général de la Vienne, C-419/04, Rec., p. I-5645, punctul 19).

44 Cu toate acestea, Curtea a hotărât de asemenea că, în circumstanțe excepționale, este îndreptățită să analizeze condițiile în care este sesizată de către instanța națională, în scopul de a-și verifica propria competență (a se vedea în acest sens Hotărârea din 16 decembrie 1981, Foglia, 244/80, Rec., p. 3045, punctul 21). Curtea poate refuza să se pronunțe asupra unei întrebări preliminare adresate de o instanță națională numai dacă rezultă în mod vădit că intrepretarea dreptului comunitar solicitată nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale, atunci când problema este de natură ipotetică sau atunci când Curtea nu dispune de elementele de fapt sau de drept necesare pentru a răspunde în mod util întrebărilor care i-au fost adresate (a se vedea, printre altele, Hotărârea din 13 martie 2001, PreussenElektra, C-379/98, Rec., p. I-2099, punctul 39, Hotărârea din 22 ianuarie 2002, Canal Satélite Digital, C-390/99, Rec., p. I-607, punctul 19, și Hotărârea Conseil général de la Vienne, citată anterior, punctul 20).

45 Trebuie arătat că nu aceasta este situația în speță.

46 Într-adevăr, este evident că prezenta cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare privește norme de drept comunitar. În speță, Curtea nu este chemată

să interpreteze dreptul național sau o hotărâre a unei instanțe naționale, ci să precizeze în ce măsură instanțele naționale sunt obligate, în temeiul dreptului comunitar, să înlăture aplicarea dreptului național. Prin urmare, rezultă că întrebările adresate au o legătură cu obiectul acțiunii principale, astfel cum a fost precizat de instanța de trimitere, și că răspunsul la întrebările adresate poate fi util acestei instanțe pentru a-i permite să decidă anularea sau menținerea măsurilor adoptate pentru recuperarea ajutoarelor în cauză.

47 În consecință, Curtea este competentă să soluționeze prezenta cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare.

Cu privire la întrebările preliminare

48 Prin întrebările sale, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă dreptul comunitar se opune aplicării unei dispoziții de drept național ce urmărește să consacre principiul autorității de lucru judecat, precum articolul 2909 din Codul civil italian, în măsura în care aplicarea sa împiedică recuperarea unui ajutor de stat acordat cu încălcarea dreptului comunitar și a cărui incompatibilitate cu piața comună a fost constatată printr-o decizie definitivă a Comisiei.

49 Într-un astfel de context, trebuie reamintit cu titlu preliminar că, în ordinea juridică comunitară, competențele instanțelor naționale sunt limitate, atât în domeniul ajutoarelor de stat, cât și în privința invalidării actelor comunitare.

Cu privire la competențele instanțelor naționale în materia ajutoarelor de stat

50 În materia ajutoarelor de stat, instanțele naționale pot fi învestite cu soluționarea unor litigii cu privire la interpretarea și aplicarea noțiunii de ajutor, prevăzută la articolul 87 alineatul (1) CE, în special în scopul de a stabili dacă o măsură de stat instituită cu nerespectarea procedurii de control prealabil prevăzute la articolul 88 alineatul (3) CE ar trebui sau nu ar trebui să fie supusă acestei proceduri (Hotărârea din 22 martie 1977, Steinike & Weinlig, 78/76, Rec., p. 595, punctul 14, și Hotărârea din 21 noiembrie 1991, Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires și Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon, C-354/90, Rec., p. I-5505, punctul 10). De asemenea, pentru a putea stabili dacă o măsură de stat instituită fără respectarea procedurii de examinare preliminară prevăzute la articolul 6 din al treilea cod trebuie sau nu trebuie să fie supusă acestei proceduri, o instanță națională poate fi chemată să interpreteze noțiunea de ajutor, prevăzută la articolul 4 litera (c) din Tratatul CECO și la articolul 1 din al treilea cod menționat (a se vedea, prin analogie, Hotărârea din 20 septembrie 2001, Banks, C-390/98, Rec., p. I-6117, punctul 71).

51 În schimb, instanțele naționale nu sunt competente pentru a se pronunța asupra compatibilității unui ajutor de stat cu piața comună.

52 Într-adevăr, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că analizarea compatibilității cu piața comună a unor măsuri de ajutor sau a unei scheme de ajutor intră în competența exclusivă a Comisiei, care acționează sub controlul instanței comunitare (a se vedea Hotărârea Steinike & Weinlig, citată anterior, punctul 9, Hotărârea Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires și Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon, citată anterior, punctul 14, precum și Hotărârea din 11 iulie 1996, SFEI și alții, C-39/94, Rec., p. I-3547, punctul 42).

Cu privire la competențele instanțelor naționale legate de invalidarea actelor comunitare

53 Dacă, în principiu, instanțele naționale pot fi puse în situația de a examina validitatea unui act comunitar, acestea nu sunt totuși competente să constate ele însele invaliditatea actelor instituțiilor comunitare (Hotărârea din 22 octombrie 1987, Foto-Frost, 314/85, Rec., p. 4199, punctul 20). Prin urmare, Curtea este singura competentă să constate invaliditatea unui act comunitar (Hotărârea din 21 februarie 1991, Zuckerfabrik Süderdithmarschen și Zuckerfabrik Soest, C-143/88 și C-92/89, Rec., p. I-415, punctul 17, precum și Hotărârea din 10 ianuarie 2006, IATA și ELFAA, C-344/04, Rec., p. I-403, punctul 27). De altfel, această competență exclusivă rezulta în mod expres și de la articolul 41 din Tratatul CECO.

54 În plus, potrivit unei jurisprudențe constante, o decizie adoptată de instituțiile comunitare care nu a fost atacată de către destinatarul său în termenul prevăzut la articolul 230 al cincilea paragraf CE devine definitivă în privința sa (a se vedea, printre altele, Hotărârea din 9 martie 1994, TWD Textilwerke Deggendorf, C-188/92, Rec., p. I-833, punctul 13, și Hotărârea din 22 octombrie 2002, National Farmers' Union, C-241/01, Rec., p. I-9079, punctul 34).

55 De asemenea, Curtea a hotărât că beneficiarul unui ajutor de stat care a făcut obiectul unei decizii a Comisiei adresate direct doar statului membru de care aparține acest beneficiar, care ar fi putut cu certitudine să atace această decizie și care a lăsat să expire termenul imperativ prevăzut în această privință la articolul 230 al cincilea paragraf CE, nu poate să repună în mod util în discuție legalitatea acestei decizii în fața instanțelor naționale, în cadrul unei acțiuni îndreptate împotriva măsurilor de executare a acestei decizii, adoptate de către autoritățile naționale (Hotărârile citate anterior TWD Textilwerke Deggendorf, punctele 17 și 20, precum și National Farmers' Union, punctul 35). Aceleași principii se aplică în mod necesar, *mutatis mutandis,* în domeniul de aplicare al Tratatului CECO.

56 Prin urmare, trebuie să se constate că instanța de trimitere a fost îndreptățită să refuze să adreseze Curții o întrebare cu privire la validitatea Deciziei 90/555, decizie pe care Lucchini ar fi putut să o atace într-un termen de o lună de la publicarea acesteia în temeiul articolului 33 din Tratatul CECO, dar pe care nu a atacat-o. Pentru aceleași motive, nu poate fi reținută propunerea formulată de Lucchini, care, în subsidiar, solicită Curții să examineze, eventual din oficiu, validitatea acestei decizii.

Cu privire la competența instanțelor naționale în acțiunea principală

57 Din considerațiile de mai sus rezultă că nici Tribunale civile e penale di Roma, nici Corte d'appello di Roma nu erau competente să se pronunțe asupra compatibilității cu piața comună a ajutoarelor de stat solicitate de Lucchini și că niciuna dintre aceste instanțe nu ar fi putut invalida Decizia 90/555, care a declarat aceste ajutoare incompatibile cu piața respectivă.

58 De altfel, în această privință se poate observa că hotărârea pronunțată de Corte d'appello di Roma, a cărei autoritate de lucru judecat se invocă, la fel ca și hotărârea pronunțată de Tribunale civile e penale di Roma, nu se pronunță expres asupra compatibilității cu dreptul comunitar a ajutoarelor de stat solicitate de Lucchini sau asupra validității Deciziei 90/555.

Cu privire la aplicarea articolului 2909 din Codul civil italian

59 Potrivit instanței naționale, articolul 2909 din Codul civil italian se opune nu numai reiterării, în cadrul unui al doilea litigiu, a unor motive asupra cărora s-a statuat în

mod expres cu titlu definitiv, ci și punerii în discuție a unor chestiuni care ar fi putut fi invocate în cadrul unui litigiu anterior, dar care nu au fost invocate. O astfel de interpretare a acestei dispoziții poate avea în special drept consecință posibilitatea ca unei decizii a unei instanțe naționale să îi fie conferite efecte care excedează limitelor competenței instanței respective, astfel cum decurg acestea din dreptul comunitar. Este clar, astfel cum a arătat instanța de trimitere, că aplicarea acestei dispoziții, interpretată în acest mod, ar împiedica aplicarea dreptului comunitar, în sensul că ar face imposibilă recuperarea unui ajutor de stat acordat cu încălcarea dreptului comunitar.

60 În acest context, trebuie reamintit că revine instanțelor naționale ca, în măsura posibilului, să interpreteze dispozițiile dreptului național astfel încât aplicarea acestora să contribuie la punerea în practică a dreptului comunitar.

61 În plus, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că instanța națională care trebuie să aplice, în cadrul competenței sale, normele de drept comunitar are obligația de a asigura efectul deplin al acestor norme, înlăturând, dacă este necesar, din oficiu aplicarea oricărei dispoziții contrare a legislației naționale (a se vedea, printre altele, Hotărârea din 9 martie 1978, Simmenthal, 106/77, Rec., p. 629, punctele 21-24, Hotărârea din 8 martie 1979, Salumificio di Cornuda, 130/78, Rec., p. 867, punctele 23-27, și Hotărârea din 19 iunie 1990, Factortame și alții, C-213/89, Rec., p. I-2433, punctele 19-21).

62 Astfel cum s-a precizat la punctul 52 din prezenta hotărâre, aprecierea asupra compatibilității unor măsuri de ajutor sau a unei scheme de ajutor cu piața comună intră în competența exclusivă a Comisiei, care acționează sub controlul instanței comunitare. Această regulă se impune în ordinea juridică internă ca efect al principiului supremației dreptului comunitar.

63 În consecință, trebuie să se răspundă la întrebările adresate în sensul că dreptul comunitar se opune aplicării unei dispoziții a dreptului național care urmărește să consacre principiul autorității de lucru judecat, precum articolul 2909 din Codul civil italian, în măsura în care aplicarea acesteia împiedică recuperarea unui ajutor de stat care a fost acordat cu încălcarea dreptului comunitar și a cărui incompatibilitate cu piața comună a fost constatată printr-o decizie a Comisiei care a devenit definitivă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

64 Întrucât, în privința părților din acțiunea principală, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

Dreptul comunitar se opune aplicării unei dispoziții a dreptului național care urmărește să consacre principiul autorității de lucru judecat, precum articolul 2909 din Codul civil italian (codice civile), în măsura în care aplicarea acesteia împiedică recuperarea unui ajutor de stat care a fost acordat cu încălcarea dreptului comunitar și a cărui incompatibilitate cu piața comună a fost constatată printr-o decizie a Comisiei Comunităților Europene care a devenit definitivă.

Semnături